

АРТЕМ'ЄВА В. Б.

Артем'єва Віра Борисівна — кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7576-3609>

varmuz@ukr.net

© Артем'єва В. Б., 2025

МАРИНА РОМАНІВНА ЧЕРКАШИНА-ГУБАРЕНКО: УНІВЕРСАЛІЗМ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Постать провідної української музикознавиці, педагогині, музичної критикині Марини Романівни Черкашиної-Губаренко розглянута згідно концепції феномена універсалізму творчої особистості, розробленої українськими науковцями. Висвітлено відмінності трактування універсальної особистості митця у різні історичні епохи та наведено основні її характеристики, зміна яких відбувалась у відповідності до особливостей соціокультурного контексту життєтворчості митця. В опорі на сучасні українські дослідження підкреслено специфіку феномена універсальної творчої особистості музикознавиці та окреслено провідні напрями її діяльності. Проаналізовано різні типи активності Марини Романівни Черкашиної-Губаренко — такі як наукова, музично-громадська та педагогічна із залученням інформації біографічного спрямування. Проакцентовано принципово важливе для становлення особистості мисткині значення театральних традицій, обумовлених на початку її життєвого шляху професією батьків, а пізніше, в науковій музикознавчій діяльності, реалізоване у розвідках, присвячених музичному театру в історичній перспективі від епохи Бароко до сучасності. Відзначено необхідність урахування таких установок універсальної творчої особистості як мотивація, прагнення, персональна зацікавленість при визначенні провідних видів діяльності М. Р. Черкашиної-Губаренко. Зазначені вагомі результати її тривалої й інтенсивної професійної роботи у науковій (написання монографій, підручників, статей), музично-громадській (створення Київського Вагнерівського товариства), педагогічній (значна кількість наукових робіт, захищених під її керівництвом) сферах. Зроблено висновок щодо вагомості результатів науково-педагогічної діяльності та наголошено на ґрунтовному професійному внеску Марини Романівни Черкашиної-Губаренко в українське музикознавство.

Ключові слова: універсальна творча особистість, наукова діяльність Марини Романівни Черкашиної-Губаренко, музичне і театральне мистецтво, історія музики, життєтворчість.

Вступ. Простір сучасних гуманітарних досліджень характеризується інтегративністю та міждисциплінарними підходами, де базові поняття — зокрема такі як «творча особистість» — осмислюються у взаємодії практик різних наукових сфер. З останньої третини ХХ століття підвищується увага до біографічного компонента як важливого фактору для осмислення результатів діяльності творчої особистості. Висвітлення унікальної траєкторії життєвого шляху індивідуума, окрім іманентних особистісних характеристик, визначається і тим соціально-культурним контекстом, у якому відбувалося зростання і становлення митця. Зацікавлення феноменом творчої

особистості, особливостями її формування та діяльності фіксується упродовж тривалого часу, однак інтенсивність появи подібних досліджень зростає саме у XX–XXI століттях, що пов'язано з активним розвитком соціально-гуманітарних наук, центром уваги яких стає людська індивідуальність у різноманітні її прояви.

Вивчення відповідних теорій в галузі музикознавства з позицій сучасного культурного дискурсу та використання основних їх положень у пропонованому дослідженні відбувається з метою виокремлення специфічних рис універсальної творчої особистості Марини Романівни Черкашиної-Губаренко. Українська наукова спільнота, попри драматичну втрату однієї з найяскравіших представниць сучасного музикознавства, активно долучається до процесів осмислення ролі та наукового здобутку мисткині.

Аналіз публікацій. В українській гуманітарній науці та, зокрема, у музикознавчому доробку останніх десятиліть можна засвідчити актуалізацію понять «творча особистість», «феномен творчої особистості», «універсалізм творчої особистості» тощо. Досить детальне висвітлення вони отримують як у колективних монографіях, так і в одноосібних працях. Принципово важливим для розкриття означених категорій є їхній розгляд з урахуванням особливостей соціокультурного контексту та зв'язків із суміжними темами — наприклад, життєтворчості та біографістики. Серед колективних праць із зазначеної тематики варто відзначити колективну монографію «Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми», де група авторів висвітлює різні аспекти теми — від генези творчого мислення та творчого потенціалу особистості, крізь призму ціннісного виміру життя людини та амбівалентного зв'язку інновацій і традиції у її діяльності — до результатів діяльності творчої особистості у науковій сфері [Стратегії, 2020]. У річці цієї тематики знаходиться і стаття Ольги Овчарук «Творча особистість як суб'єкт культури в парадигмальних вимірах осмислення» [Овчарук, 2020], де погляд на творчу особистість та її діяльність як культурно-історичні явища сфокусований на парадигмальному вимірі буття. Творча особистість, розглянута в аспекті динаміки вікових змін (у тому числі на прикладі ряду універсальних постатей композиторів європейської музичної культури), стала предметом дослідження у фундаментальній праці Наталії Савицької «Хронос композиторської життєтворчості» [Савицька, 2008], де значну увагу приділено таким важливим етапам життя кожного митця як етап становлення, «творча криза» та особливості зрілого і пізнього періодів творчості. Безпосередньо з розкриттям феномена універсальної творчої особистості в її діяльнісному аспекті пов'язана праця Ольги Коменди, яка стала основоположною за концепцією та провідною у якості методологічного орієнтиру даної публікації [Коменда, 2020]. Авторка роботи з-поміж численних обирає діяльнісно-структурний метод дослідження універсальної творчої особистості та простежує провідні тенденції діяльнісного універсалізму особистості в культурах європейської традиції, виокремлює різні типи структур творчої особистості та доводить доцільність використання поняття «універсальної творчої особистості» для представників української музичної культури.

Мета статті — розкрити специфіку феномена універсалізму творчої особистості Марини Романівни Черкашиної-Губаренко. **Наукова новизна.** Різностороння професійна активність Марини Романівни Черкашиної-Губаренко вперше в українському музикознавстві проаналізована в аспекті взаємозв'язку особистісних чинників діяльності музикознавиці та сучасних концепцій феномена діяльнісного універсалізму.

Методологічне підґрунтя дослідження складають історіографічний, біографічний, феноменологічний, культурологічний методи, що створюють концептуальні настанови усвідомлення сутності феномена універсальної творчої особистості Марини Романівни Черкашиної-Губаренко.

Результати дослідження. У сучасному світі актуальним є усвідомлення того, що наука не просто вивчає світ, а пізнає його насамперед для людини. Саме людина, її особистість, індивідуальність у різноманітні проявів та універсалізм у взаєминах зі світом є одним із найпривабливіших об'єктів дослідження гуманітарних наук. Доступність та відкритість інформації, миттєвість її поширення та руйнування кордонів на цьому шляху створюють ілюзію всеосяжності пізнання, проте не обумовлюють глибину. З цим тісно пов'язана і біографістика, яка «стає не просто однією з домінуючих тем в усіх мас-медіа, від телебачення до інтернету, а й справжнім символом розвитку демократії, ледь не головним пріоритетом якої є життя окремої людини, її унікальне і неповторне буття» [Менжулін, 2013, с. 18]. Універсалізмом творчої особистості та унікальністю особистісних проявів відзначається й одна із найяскравіших представниць українського музикознавства XX–XXI століть Марина Романівна Черкашина-Губаренко, яка попри екстравертний тип особистості та широке коло спілкування, що включало теоретиків і практиків музичного мистецтва, представників музикознавства, театрознавства, позамузичних сфер, — залишила все ж таки пронизливе відчуття непізнаності її унікального життєвого всесвіту.

Феномен універсальної творчої особистості в загальному його розумінні привертав суспільну увагу, починаючи з часів Античності, коли риси синкретизму містерій, вистав давньогрецького театру та інших масових музично-танцювальних дійств потребували учасників з широким діапазоном талантів та вмінь. Одним із перших прикладів універсалізму творчої особистості у грецькій міфології був Орфей, який досяг напівбожественного статусу завдяки здатності складати пісні та виконувати їх, акомпануючи собі на лірі чи кіфарі, а також магічному таланту впливати на оточення через творчість. В епоху Середньовіччя риси універсалізму творчої особистості були притаманні й анонімним церковним музикантам (які часто поєднували функції співака-хориста, регента і автора піснеспівів), і мандрівним артистам (які співали, танцювали, грали на музичних інструментах, складали музичні твори та були акторами).

Історія європейської музичної культури демонструє наявність двох типів особистості — музиканта середньовічного та музиканта модерного, музиканта-майстра та музиканта-творця. «Тип музиканта-майстра в загальних своїх обрисах найчастіше представляв собою поєднання діяльності співака/капельмейстера хорової капели, органіста і композитора. Це було нормою того часу, зумовленою існуванням численних церковних та придворних хорових капел та обов'язковим використанням в католицькому богослужінні органа. Світське мистецтво розвивалося при королівських дворах та дворах титулованих вельмож і обслуговувало їхні потреби. <...> Необхідно відзначити серед всіх видів діяльності музиканта того часу домінуючу роль виконавства, затребуваність суспільством виконавця-мультиінструменталіста, типологічну багатофункціональність музиканта в цілому, зумовлену пріоритетністю для суспільства практичних видів його діяльності» [Коменда, 2020, с. 82].

Епоха Відродження характеризується посиленою увагою до творчої індивідуальності та різноманітності її проявів. Знакові імена та багатогранність діяльності Гі-йома де Машо і Філіппа де Вітрі, Джованні П'єрлуїджі да Палестрини і представників нідерландської школи поліфонії засвідчують період інтенсивної появи творчих особистостей у галузі музичного мистецтва. Своєї черги XVII століття і Новий час відкрили плеяду оперних композиторів, творча практика яких також була пов'язана з різними типами активності (К. Монтеверді, Ф. Каваллі, М. А. Честі, Г. Перселл, А. Скарлатті, Ж. Б. Люллі та інші).

Окремо зазначимо «титанів» XVIII століття Г. Ф. Генделя та Й. С. Баха, адже вони хоча й належать до періоду Нового часу, проте їхній «різновид полідіяльнісного типу універсальної творчої особистості ... набагато ближчий до ренесансного музиканта, ніж до музиканта-універсала Нового Часу» [Коменда, 2020, с. 110]. Натомість структури універсалізму творчої особистості представників «віденської класичної школи» мають відмінні характеристики — наприклад, «домінування композиції над виконавством... зростання диференціації видів діяльності... зниження ступеня обумовленості творчих ідей потребами придворної або церковної служби...» тощо [там само, с. 111–112].

Доба Просвітництва з її «культу розуму» піднесла різнобічно обдарованого митця та науковця на п'єдестал розвитку особистості. Наукові досягнення часто були пов'язані з творчістю, прикладом чому є діяльність французьких енциклопедистів і Жана-Філіппа Рамо — композитора, теоретика і виконавця, одного з прототипів універсалізму творчої особистості в основних, класичних проявах¹.

Митців XIX–XX століть можна більш упевнено диференціювати за різними типами структур творчої особистості — такими як «універсал-композитор (К. М. Вебер, Ф. Шопен, Б. Сметана), універсал-виконавець (Р. Штраус), універсал-музикознавець, універсал-громадський діяч, універсал-педагог (С. Франк, Р. Глієр) і класичний універсал ... який належить до найбільш поширених у європейській музичній культурі XIX–XX століть і є найбільш повним вираженням властивостей універсальної творчої особистості Нового Часу, і значно більше, ніж вище зазначені типи універсалізму відзначений інтегративно-синтетичним характером міждіяльних взаємодій. Його риси і закономірності можна прослідкувати на прикладі багатьох відомих універсальних особистостей, серед яких — Г. Берліоз, Р. Вагнер, К. Сен-Санс, С. Танєєв, Б. Барток, З. Кодай, О. Мессіан ...» [Коменда, 2020, с. 157].

Побіжний екскурс щодо специфічних рис універсальної творчої особистості в різні історичні періоди музичного мистецтва оприявлює варіативність поєднань різних видів діяльності митця, обумовлену не лише історичним періодом та соціокультурними чинниками, але й специфікою його індивідуальності. Багаторічна різно векторна діяльність Марини Романівни Черкашиної-Губаренко у сфері українського музикознавства дає підстави розглянути фактор універсалізму її творчої особистості з огляду на твердження, що «універсальна творча особистість — це творча особистість, для якої характерне поєднання не менше трьох видів діяльності... серед яких розрізняють провідні й допоміжні, і конфігурація яких на різних стадіях розвитку універсальної особистості та з врахуванням усього творчого шляху й визначає її загальний профіль або тип» [Коменда, 2020, с. 93].

Враховуючи біографічний фактор у індивідуальному вимірі й суспільному контексті, відзначимо концепцію «стартового пакету», яку Марина Романівна досліджувала на прикладі життя композитора². Однією з найголовніших обставин формування універсальної особистості мисткині було її зростання у творчій родині. Як відомо, Марина Романівна Черкашина походила з театральної харківської родини. Її батько, Роман Олексійович Черкашин — актор, режисер та театральний педагог — починав свій шлях у театрі «Березіль» під керівництвом видатного режисера Леся Курбаса і довгий

¹ За О. Комендою, «поява універсальної творчої особистості у її основному і повному вигляді була зумовлена формуванням особистості нового типу — музиканта-творця. Ці процеси стимулювало падіння монархії, формування демократичного суспільства, посилення тенденцій індивідуалізму і пов'язаних з цим прагнень долати стереотипи» [Коменда, 2020, с. 83].

² Див.: http://old.odma.edu.ua/upload/files/seminar_2019_program.pdf

час працював у Харківському театральному інституті та Інституті мистецтв імені І. П. Котляревського. Мати — Юлія Фоміна — також була акторкою театру «Березіль» (нині Харківський академічний український драматичний театр імені Тараса Шевченка), де працювала протягом майже 70 років, а після завершення акторського шляху організувала при театрі музей (збереження пам'яті про членів родини та їхню діяльність стане одним з основоположних принципів життя і самої Марини Романівни). Зростання у творчій родині, фактично за лаштунками театру, мало принциповий вплив на формування та становлення особистості М. Р. Черкашиної, про що вона час-то розповідала. Це обумовило і її бажання стати акторкою, яке не підтримав батько, а отже, доля пов'язала Марину Романівну із музикознавством, котре і стало її життям.

При дослідженні універсальної творчої особистості в музичній культурі, «необхідно враховувати специфіку об'єкту дослідження, а саме, що тип універсальної творчої особистості формується не лише її психологічними властивостями та видами діяльності, але і суспільно-історичним контекстом — умовами, обставинами, місцем і роллю музиканта в суспільстві, його способами комунікації зі слухачами тощо» [Коменда, 2020, с. 81]. Суспільно-історичний контекст мав безумовний вплив на специфіку діяльності Марини Романівни Черкашиної, але водночас був тією реальністю, у тісній взаємодії з якою мисткиня проявляла пластичність та безпосередність сприйняття життя. Пристрасть та небайдужість, які відчувались у її ставленні до усього, що складало професію, не залишає сумнівів у тому, що ті типи діяльності універсальної особистості, про які йтиме мова далі, були хоча й обумовлені низкою життєвих обставин, але все ж — свідомим вибором діяльнісного вектору. А «творча воля»¹ була домінуючою попри гнучкість і адаптивність мислення Марини Романівни у поєднанні з відкритістю до нових ідей та концептів.

Враховуючи важливість творчого компонента в структурі особистості, зазначимо, що діяльнісний прояв Марини Романівни Черкашиної-Губаренко у творчості частково реалізувався в сфері лібретології — вона була автором декількох лібрето до опер («Сват мимоволі», «Альпійська балада», «Самотність», «Монологи Джульєтти» та ін.), музика до яких написана її чоловіком, композитором Віталієм Губаренком) та у написанні поезій (збірки віршів «Вірші про музику і музикантів», «Про вітер, вічність і любов», 2018). Окремо варто зауважити про творче обдарування доньки — Ірини Губаренко, яка також була композиторкою, театальною діячкою і поетесою. Написання лібрето, тісний родинний зв'язок і співпраця з композиторами стали особливим досвідом, який обумовлював дотичність Марини Романівни до специфіки діяльності музиканта-творця (однієї з важливих у структурі універсальної особистості). Символічним є й збереження пам'яті роду Марини Романівни, адже вона опікувалась не лише театальною спадщиною родини (за її ініціативи відбулося видання спогадів батьків²), а й творчістю чоловіка та доньки. Вражаючою є трансформація переживань родинних втрат Марини Романівни в унікальні мистецькі проєкти, використання нею усіх можливостей для популяризації надбання мистецької родини, організацію концертів творів представників сім'ї Губаренків тощо. Упродовж десяти-

¹ За О. Комендою, в нових умовах «якість творчого універсалізму особистості виступатиме, передусім, результатом творчої волі самого музиканта, його бажання самоутвердитися, виразити свої індивідуальні смаки, уподобання, цілі і прагнення, мотиваційні настанови та потреби» [Коменда, 2020, с. 86].

² Черкашин Р., Фоміна Ю. Ми — березільці: Театральні спогади-роздуми / передмова Н. Єрмакова, прим. В Собіянський. Харків : Акта, 2008. 335 с.

літь Марина Романівна турбувалася про те, щоб музика Віталія та Ірини Губаренків звучала у концертних залах та на сценічних майданчиках, ноти їхніх творів видавалися та актуалізувалися в українському музичному просторі. Наразі завдяки її невтомній праці творчість родини Черкашиних і Губаренків гідно представлена на небосхилі української театральної і музичної культури.

У професійній сфері М. Р. Черкашиної-Губаренко можна виділити три провідних різновиди діяльності: музикознавча, музично-громадська і музична педагогіка. Марина Романівна мала тривалий і потужний період науково-творчого життя, що складав близько шістдесяти років. Наукове музикознавство передбачає працю не лише суто дослідницького спрямування, але й публіцистику, музичну критику, лекторську та популяризаторську активність. Практично усі ці форми були опановані Мариною Романівною і представлені у вигляді результатів її музикознавчої роботи: в одноосібних монографіях, серед яких «Опера ХХ століття: нариси» (1981), «Історична опера епохи романтизму» (1986), «Творчі дебюти Жанни Колодуб» (1999), «Оперний театр у мінливому часопросторі» (2013, 2015), у навчальному посібнику «Історія опери: Західна Європа XVII–XIX століття» (1998), де вона була співавтором і редактором, а також у збірках статей «Музика і театр на перехресті епох» (2002), «Сучасний оперний театр і проблеми оперознавства» (2010). Крім того, М. Р. Черкашина-Губаренко є автором близько ста статей, серед яких — публікації у міжнародних виданнях англійською, німецькою та польською мовами. Її перу належать понад сто журнальних публікацій та близько двохсот газетних статей. Важливою частиною професійного життя музикознавиці були виступи на міжнародних наукових симпозіумах та конференціях. Коло інтересів Марини Романівни охоплювало широкий спектр тем: від тенденцій розвитку західноєвропейського оперного театру від Бароко до сучасності, феномена «режисерської опери» в музичному театрі ХХ–ХХІ століть до традицій і особливостей сучасної української музичної культури.

Як зазначають дослідники, «наука є діяльністю, яка виступає у двох іпостасях — соціальній (соціологічній) і когнітивній. Перша фіксує “рольові функції”, які збігаються зі стандартними зобов’язаннями, повноваженнями, покликанням суб’єктів. Друга відображає “творчі процедури”, які дають змогу розширювати, поглиблювати знання» [Стратегії, 2020, с. 159]. У своїй єдності та взаємозв’язку ці іпостасі демонструють такі особливості наукового мислення як «універсальність, унікальність, персоніфікованість, дисциплінованість, демократизм, комунікативність тощо» [там само]. Організація наукових проєктів та конференцій — попри те, що знаходиться в річищі наукової діяльності, — неможлива без персоніфікації авторства та наявності широкого комунікативного поля. Мається на увазі авторство Марини Романівни (зокрема, спільно з О. С. Зінкевич) ряду проєктів і міжнародних конференцій (Ворзельські читання «Музично-історичні концепції минулого і сучасності» /1995/, міжнародні конференції «Музика та Біблія» /Київ, 1998/, «Чотири століття опери» /Київ, 2000/, «Музика у просторі культури» /Ворзель, 2003/, міжнародна конференція «Гектор Берліоз та світова культура» /Київ, 2003/ тощо). Щорічна конференція кафедри історії світової музики «Ювілейні і пам’ятні дати» була авторським задумом Марини Романівни. Чотирнадцяте проведення конференції у 2024 році вперше відбулося без авторки проєкту і присвячувалося пам’яті Марини Романівни Черкашиної-Губаренко. Безумовно, ця традиція матиме продовження.

Різновекторна практична діяльність Марини Романівни була на декілька порядків ширшою за звичне визначення її професійної приналежності. Адже «слово “музикознавець” у багатьох (не лише у музикантів) асоціюється, насамперед, з уявою

про авторів монографій, наукових статей, підручників з історії музики та музично-теоретичних дисциплін тощо» [Редя, 2022, с. 127]. На перетині наукової і музично-громадської знаходиться виконання Мариною Романівною протягом багатьох років обов'язків члена та голови оргкомітетів різноманітних премій та конкурсів (член експертної групи театральної премії «Київська пектораль», голова журі композиторського конкурсу імені М. Вериківського на кращий твір для музичного театру тощо); її журналістська та музично-критична діяльність (кореспондент журналу «Музична академія», газети «Дзеркало тижня», згодом газети «День»), регулярні відвідування міжнародних оперних фестивалів (фестиваль Баварської державної опери, фестивалі Дж. Россіні у Пезаро /Італія/ та у Вільдбаді /Німеччина/, вагнерівський фестиваль у Байройті й у Софії) з подальшою публікацією критичних статей та оглядів.

Музично-громадська діяльність, яка є одним із видів діяльності універсальної творчої особистості, складається з організації концертів, створення товариств, виступів з лекціями, включає «інтернет-журналістику, участь у концертному житті (зокрема, підготовку анотацій для концертних програм, “живе слово” перед концертом тощо), співпрацю із засобами масової інформації...» [Редя, 2022, с. 127]. Підтвердженням вагомості цього типу діяльності з її просвітницьким спрямуванням є активне використання мисткинею усіх вищеперерахованих форм, однак найбільш репрезентативним проєктом можна Київське Вагнерівське товариство, засновником якого у 1996 році стала саме М. Р. Черкашина. Абсолютно волонтерська і самовіддана діяльність музикознавиці з популяризації творчості Ріхарда Вагнера була представлена у щомісячних засіданнях, щорічній організації трьох концертів (до пам'ятних дат життя композитора) та наданні стипендії для поїздки на Вагнерівський фестиваль до Байройта найбільш талановитим молодим музикантам, у активному спілкуванні та підтриманню зв'язків з колегами та організаторами Вагнерівського товариства у Харкові.

Подібно до попереднього такий вид діяльності як музична педагогіка також об'єднує в собі явища різного характеру, «крім викладання в училищах і консерваторіях ... вона включає також написання навчально-методичних праць, підручників, посібників, поєднання педагогічної діяльності з адміністративною...» [Коменда, 2020, с. 91]. Близько десяти років Марина Романівна завідувала кафедрою історії музики в Харківському інституті мистецтв імені І. П. Котляревського, а пізніше протягом тридцяти років очолювала кафедру історії зарубіжної (світової) музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, де створила атмосферу колегіальної підтримки і взаємоповаги. Результати діяльності Марини Романівни як талановитого викладача, вимогливого до якості наукових текстів, який вмів водночас «запалювати серця» ентузіазмом, захопленням ставленням та любов'ю до музики, вражає не лише у кількісному аспекті (більше 50 випускників — бакалаврів і магістрів, 34 кандидати та 8 докторів мистецтвознавства), але й у якісному вимірі. Численні учні Марини Романівни утворили її «школу» — ту школу, де завжди панувала турбота й підтримка, зростали «професійні крила» і підтримувалися креативні ідеї щодо тематики досліджень. Серед авторів захищених під науковим керівництвом М. Р. Черкашиної-Губаренко дисертацій — Олександр Стахевич, Ірина Драч, Майя Ржевська, Олександр Чепалов, Маріанна Копиця, Наталія Савицька, Галина Куколь, Лариса Куколь, Олександр Сердюк, Олена Енська, Олена Сакало, Ірина Копоть, Світлана Лашенко, Григорій Ганзбург, Валерій Панасюк, Ліана Харламπίду, Олена Наумова, Ірина Козіна, Яна Іваницька, Ірина Пюра, Лілія Мудрецька, Наталя Панова, Марія Вороніна, Максим Забара, Віра Артем'єва, Олексій Гончар та інші дослідники, які продовжують працювати в галузі українського музикознавства, підтримуючи традиції наукової школи М. Р. Черкашиної-Губаренко.

Висновки та перспективи дослідження. Розглянуті різновиди діяльності універсальної творчої особистості визначають цілісність духовного всесвіту і водночас є магістральними лініями втілення різнобічних інтересів Марини Романівни Черкашиної-Губаренко. Дослідження універсальної творчої особистості передбачає вивчення багатьох аспектів: мотивації, творчих прагнень та інтересів індивідуальності, результатів її творчої діяльності, провідних та допоміжних видів діяльності в динаміці всього творчого шляху і спирається на інформацію з різних джерел.

У статті не ставилося завдання викласти повну біографію музикознавиці або розкрити невідомі її сторінки, адже на повне і глибоке осмислення феномена особистості Марини Романівни Черкашиної-Губаренко, упорядкування великого масиву інформації та обережного, коректного її інтерпретування потрібен час та певна психологічна відстороненість. Наблизитися до об'єктивної оцінки тих чи інших біографічних реконструкцій можна лише з усвідомленням відповідальності за обережні і влучні формулювання та форми подачі матеріалу, коректне висвітлення зв'язків між працями і життєвими подіями музикознавиці, тактовне і адекватне використання інформації, наданої в особистому спілкуванні тощо. Експлуатуючи «дискурсивні зв'язки» з «більше, ніж Вчителем», яким Марина Романівна була для авторки цієї статті, зазначимо той аспект її світосприйняття, який у приватному спілкуванні вражав найбільше: мудре, спокійне і виважене прийняття й сприйняття тих випробовувань, які траплялися на її життєвому шляху, широта погляду на світ, відкритість до новачій, іронічне ставлення до життєвих проблем і незламний оптимізм у будь-яких ситуаціях.

Як відомо, розкриття образу людини посилює сприйняття мистецтва і творчих, а в даному випадку наукових здобутків, нею залишених. Пропонована публікація є однією з перших спроб дослідження феномена універсальної творчої особистості Марини Романівни Черкашиної-Губаренко з опорою на концепції сучасних українських музикознавців та у взаємозв'язку біографії мисткині та векторів її професійної діяльності. Усвідомлення масштабу індивідуальності Марини Романівни Черкашиної-Губаренко й надалі має відбуватися через осмислення феномена універсалізму її творчої особистості та контексти різновидів діяльності, які пов'язують музикознавицю і з традиціями української культури, і з сучасним культурним простором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі : дис. ... доктора мистецтвознавства : 17.00.03 Музичне мистецтво / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. 519 с.
2. Коменда О. Теорії особистості крізь призму завдань типології творчого універсалізму. *European Humanities and Cultural Studies : State and Society*. Europejskie Studia Humanistyczne : Państwo i Społeczeństwo. 2017. № 4 (I). С. 194–208.
3. Менжулін В. Історико-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення. *Наукові записки НаУКМА* / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Т. 115 : *Філософія та релігієзнавство*. Київ : НаУКМА, 2011. С. 18–25.
4. Менжулін В. Історіографія філософії у контексті філософії досвіду. *Наукові записки НаУКМА* / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Т. 141 : *Філософія та релігієзнавство*. Київ : НаУКМА, 2013. С. 32–38.
5. Овчарук О. Творча особистість як суб'єкт культури в парадигмальних вимірах осмислення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журн. 2021. № 2. С. 23–30.

6. Редя В. Я. Всесвіт музикознавства: реалії та сучасні виклики. *Культурологічні виміри актуальних проблем мистецтва* : колект. монографія / під ред. Т. І. Андрущенко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 127–140.

7. Савицька Н. В. Хронос композиторської життєтворчості : монографія. Львів : Сполум, 2008. 320 с.

8. Самойленко О. І. Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції. Одеса : Гельветика, 2020. 236 с.

9. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми : колект. монографія / авт. кол.: В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, Є. Р. Борінштейн, М. С. Гальченко, М. В. Ліпін, Д. В. Погрібна, Н. В. Савчук, О. А. Федорчук. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 320 с.

REFERENCES

1. Komenda, O. (2020). Universalna tvorcha osobystist v ukrainiskii muzychnii kulturi [Universal Creative Personality in Ukrainian Musical Culture]. Manuscript of Dissertation work for gaining the degree of the Doctor of Art Criticism by specialty 17.00.03 Music Art. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Kyiv. 519 p. [in Ukrainian].

2. Komenda, O. (2017). Teorii osobystosti kriz pryzmu zavdan typolohii tvorchoho universalizmu [Theories of personality through the prism of the tasks of the typology of creative universalism]. In: *European Humanities and Cultural Studies : State and Society*. Europejskie Studia Humanistyczne : Państwo i Społeczeństwo. № 4 (I), pp. 194–208 [in Ukrainian].

3. Menzhulin, V. (2011). Istoryko-filosofska biohrafistyka: providni tendentsii ta vikhy stanovlennia [Historical-philosophical biography: leading trends and milestones of development]. In: *Naukovi zapysky NaUKMA [Scientific notes of NaUKMA] / Nats. un-t «Kyievo-Mohylian. akademia»*. T. 115 : *Filosofiia ta relihiieznavstvo [Philosophy and religious studies]*. Kyiv, pp. 18–25 [in Ukrainian].

4. Menzhulin, V. (2013) Istoriohrafiiia filosofii u konteksti filosofii dosvidu [Historiography of philosophy in the context of the philosophy of experience]. In: *Naukovi zapysky NaUKMA [Scientific notes of NaUKMA] / Nats. un-t «Kyievo-Mohylian. akad.»*. T. 141 : *Filosofiia ta relihiieznavstvo [Philosophy and religious studies]*. Kyiv, pp. 32–38 [in Ukrainian].

5. Ovcharuk, O. (2021). Tvorcha osobystist yak subiekt kultury v paradyhmalnykh vymirakh osmyslennia [Creative personality as a subject of culture in paradigmatic dimensions of understanding]. In: *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts]* : nauk. zhurn. No. 2, pp. 23–30 [in Ukrainian].

6. Redya, V. (2022). Vsesvit muzykoznavstva: realii ta suchasni vyklyky [The universe of musicology: realities and modern challenges]. In: *Kulturolohichni vymiry aktualnykh problem mystetstva [Cultural dimensions of current art problems]* : kolekt. monohrafiia / pid red. T. I. Andrushchenko. Kyiv, Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2022. S. 127–140. [in Ukrainian].

7. Savytska, N. (2008). V. Khronos kompozytorskoi zhyttietvorchosti [Chronos of the composer's creativity] : monohrafiia. Lviv, Spolom, 320 p. [in Ukrainian].

8. Samoilenko, O. (2020). Psykholohiia mystetstva: suchasni muzykoznavchi proektsii [Psychology of art: modern musicological projections]. Odessa, Helvetyka. 236 p. [in Ukrainian].

9. Strahii formuvannia tvorchoi osobystosti: metody, pryiony, formy [Strategies for the formation of a creative personality: methods, techniques, forms]. (2020). Kolekt. monohrafiia / avt. kol.: V. H. Kremen, V. V. Ilin, Ye. R. Borinshtein, M. S. Halchenko, M. V. Lipin, D. V. Pohribna,

N. V. Savchuk, O. A. Fedorchuk. Kyiv, Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 320 p. [in Ukrainian].

VIRA ARTEMIEVA

Artemieva, Vira — Doctor of Philosophy in Art Criticism, Associate Professor at the Department of the World Music History at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7576-3609>

varmuz@ukr.net

DOI: 10.31318/2522-4190.2025.142.327876

MARYNA ROMANIVNA CHERKASHINA-GUBARENKO: UNIVERSALISM OF CREATIVE PERSONALITY

The relevance of the study. The diverse professional activity of Maryna Cherkashina-Gubarenko is analyzed for the first time in Ukrainian musicology in terms of the relationship between the personal factors of the musicologist's activity and modern concepts of the phenomenon of activity universalism. **The main objective of the study** to reveal the specifics of the phenomenon of universalism of the creative personality of Maryna Cherkashina-Gubarenko. **The methodology includes** historiographical, biographical, phenomenological, and culturological methods that create conceptual guidelines for understanding the essence of the phenomenon of the universal creative personality of Maryna Cherkashina-Gubarenko.

Results and conclusions. The phenomenon of a universal creative personality in its general sense has attracted public attention since Antiquity to the present day. The considered types of activities of a universal creative personality are the main lines of embodiment of the diverse interests of M. Cherkashina-Gubarenko. Many years of her multi-vector activity in the field of Ukrainian musicology gives grounds to consider her as a "universal creative personality", which is characterized by a combination of at least three types of activities. Considering the importance of the creative component in the structure of the personality, we note that the manifestation of M. Cherkashina-Gubarenko in her work was partially realized in the field of librettology - she was the author of several libretti to operas and wrote poems. In the professional sphere of M. Cherkashina-Gubarenko, three leading types of activity can be distinguished: musicology, music-social activity and music pedagogy. The musicologist had a long and powerful period of scientific and creative life, which amounted to about 60 years. The results of her musicological activity are presented in the form of several individual monographs, a textbook and collections of articles. In addition, M. Cherkashina-Gubarenko is the author of about 100 articles. The artist's interests covered a wide range of topics: from the trends in the development of Western European opera theater from the Baroque to the present day, the phenomenon of "director's opera" in the musical theater of the 20th–21st centuries to the traditions and features of modern Ukrainian musical culture. The most representative project of musical and public activity was the founding of the Kyiv Wagner Society by M. Cherkashina-Gubarenko in 1996. The results of the musicologist's activity as a talented teacher are more than 50 graduates, 34 candidates and 8 doctors of art history. Numerous researchers continue to work in the field of Ukrainian musicology, supporting the traditions of the scientific school of M. Cherkashina-Gubarenko.

Keywords: universal creative personality, scientific activity of Maryna Cherkashina-Gubarenko, musical and theatrical art, history of music, life and creativity.